

Primljeno: 23. listopada 2002.

Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj

prikaz rezultata dobivenih primjenom "Upitnika problema"

Sažetak

U okviru istraživanja "Potrebe i problemi mladih" provedenog u sklopu 11. Ljetne psihologijske škole na stratificiranom uzorku mladih Republike Hrvatske (n=1905) primijenjen je "Upitnik problema" kojim se ispitala izraženost problema podijeljenih u 11 skupina - (1) briga za budućnost, (2) nedostatak društvenih sadržaja, (3) problemi vezani uz školovanje, (4) specifični problemi lokalne zajednice, (5) nemogućnost osamostaljenja, (6) nezadovoljstvo samim sobom, (7) problemi u intimnim odnosima, (8) egzistencijalna kriza, (9) problemi vezani uz ovisnosti, (10) problemi odnosa u obitelji i (11) nezadovoljstvo odnosima s vršnjacima. Najizraženijim skupinama problema na cjelokupnom uzorku pokazale su se sljedeće tri skupine: "briga za budućnost", "nedostatak društvenih sadržaja" i "problemi vezani uz školovanje". Premda je usporedba rezultata s obzirom na dob, spol, obrazovno usmjerenje, regionalnu podjelu i zahvaćenost ratom ukazala na određene razlike u izraženosti pojedinih skupina problema, utvrđeno je da niti jedna od navedenih varijabli nema bitniji utjecaj na hijerarhiju prioriteta problema.

Ključne riječi: *briga za budućnost, mladi, nedostatak društvenih sadržaja, potrebe, problemi, školovanje*

UVOD

Određenja koncepta potreba¹ su mnogobrojna i raznovrsna, no u temeljnom, biološkom kontekstu, određenje potreba je vrlo jednostavno - one su sve ono što je nužno za preživljavanje i dobrobit organizma. Budući da uvjetna priroda života u cilju njegovog održavanja i nastavljanja od svih živih bića zahtijeva svrsishodno ponašanje, može se reći da koncept potreba objašnjava zbog čega se ljudi, odnosno sva živa bića uopće ponašaju, te da ujedno predstavlja kriterij na temelju kojeg se neko ponašanje može vrednovati kao zdravo (za život) i nezdravo (protiv života) (Locke, 1991.).

Potrebe su, kao takve, fundamentalni uzrok ljudskog ponašanja, a nemogućnost njihovog zadovoljenja izaziva doživljaj boli, neugode ili bolesti, odnosno izaziva doživljaj problema. Dakle, problemi su odraz potreba koje pojedinac zbog osobnih i/ili okolinskih ograničenja nije bio u stanju zadovoljiti, odnosno problem je sve ono na što čovjek ne može reagirati svojim psihofizičkim sposobnostima (Kulić, 1986.). Stoga je identifikacija vrste i izraženosti problema ustvari identifikacija potreba čije je zadovoljavanje otežano ili onemogućeno.

INSTRUMENT I UZORAK

Čestice "Upitnika problema" se odnose na jasno definirane i jednoznačne probleme koji su se pokazali najučestalijima i najznačajnijima, a odabrane su na temelju podataka dobivenih predispitivanjem. Ispitanici koji su sudjelovali u predispitivanju (n=375) su zamoljeni da u toku jednog školskog sata ukratko opišu probleme koji ih zaokupljaju. Pomoću analize sadržaja prikupljenih odgovora odabrano je 85 čestica za osnovnoškolsku/srednjoškolsku verziju upitnika i 78 čestica za studentsku verziju upitnika. "Upitnik problema" je zapravo skala procjene - sastoji se od niza tvrdnji u prvom licu jednine, a uz svaku tvrdnju pridruženo je 5 brojevanih ocjena pomoću kojih ispitanik iskazuje izraženost problema.

Čestice "Upitnika problema" se prema svom sadržaju odnose na više različitih i jasno razlučivih aspekata života mladih, te su svrstane u 11 skupina problema, odnosno upitnik je podijeljen u 11 subskala: (1) briga za budućnost; (2) nedostatak društvenih sadržaja; (3) problemi vezani uz školovanje; (4) specifični problemi lokalne zajednice; (5) nemogućnost osamostaljenja; (6) nezadovoljstvo samim sobom; (7) problemi u intimnim odnosima; (8) egzistencijalna kriza; (9) problemi vezani uz ovisnosti; (10) problemi odnosa u obitelji; (11) nezadovoljstvo odnosima sa vršnjacima.

Kao mjera izraženosti pojedine skupine problema korištena je ukupna aritmetička sredina čestica koje sačinjavaju tu skupinu problema, a kao mjere izraženosti problema opisanih pojedinačnim česticama korištene su aritmetičke sredine procjena te postotak odgovora "5", odnosno odgovora "to mi predstavlja velik problem".

U analizi rezultata, odnosno u usporedbi izraženosti pojedinih skupina problema korišten

¹ Istraživanje "Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj" provedeno je 2001. godine u sklopu 11. Ljetne psihologijske škole, koja je organizirana u suradnji Kluba studenata psihologije (STUP) i Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu te uz potporu Vladina ureda za udruge, Filozofskog fakulteta, Gradskog zavoda za automatsku obradu podataka, Perutnine Ptuj, Zagrebspeda i Infonet-projekta. Istraživanje se sastojalo od dva dijela - kvalitativnog i kvantitativnog. Kvalitativno je istraživanje provedeno pomoću metode grupe rasprave popularno zvane fokus grupa, a kvantitativno je istraživanje provedeno pomoću baterije upitnika - "Upitnika problema", "Upitnika vrijednosti", "Upitnika percepcije realizacije vrijednosti", "Upitnika atribucije uspjeha u životu" i "Upitnika percepcije socijalne (ne)pravednosti". Terenski je dio istraživanja proveden u toku svibnja i lipnja 2001. godine. Ovaj se rad prvenstveno temelji na rezultatima dobivenim primjenom "Upitnika problema", ali su ponegdje citirani i nalazi dobiveni primjenom preostalih upitnika, odnosno metodom fokus grupa. Detaljni prikaz rezultata cjelokupnog istraživanja bit će objavljen u knjizi "Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj - izvještaj s 11. ljetne psihologijske škole" (u tisku).

je t - test, analiza varijance i χ^2 test i to neće biti posebno navođeno u raspravi.

U istraživanju je sudjelovalo 1905 ispitanika dobnog raspona od 13 do 25 godina iz 31 mjesta Republike Hrvatske. Stratifikacija uzorka provedena je na temelju 6 kriterija - spola, dobi, obrazovnog usmjerenja, veličine mjesta, regionalne podjele i zahvaćenosti ratom, a u okviru planiranog stratificiranog uzorka ostvaren je prigodan izbor ispitanika. Struktura uzorka prikazana je u Tablici 1.

VARIJABLE	ZASTUPLJENOST POJEDINIH KATEGORIJA					
Spol	ženski			muški		
	59.8%			40.2%		
Dob	osnovnoškolci		srednjoškolci		studenti	
	18.4%		61.9%		19.6%	
	Obrazovno usmjerenje - srednje škole	gimnazije	društvene škole	prirodne ili tehničke škole	stručne ili obrtničke škole	
44.2%		19.0%	29.3%	7.5%		
Obrazovno usmjerenje – fakulteti	društveno-humanistički fakulteti			prirodno-tehnički fakulteti		
	60.0%			39.8%		
veličina mjesta	mala mjesta		srednji gradovi		veliki gradovi	
	36.4%		31.9%		31.7%	
	regionalna podjela	Grad Zagreb	Sjeverozap. Hrvatska	Slavonija	Središnja Hrvatska	Istra i Primorje
14.5%		15.1%	19.7%	18.0%	13.3%	19.5%
Zahvaćenost ratom	područja nezahvaćena ratom		područja izložena napadima		okupirana područja	
	59.0%		28.7%		12.3%	

Tablica 1. Struktura uzorka

IZRAŽENOST PROBLEMA NA CJELOKUPNOM UZORKU I IZRAŽENOST PROBLEMA S OBTIROM NA DOB

Hijerarhije izraženosti pojedinih skupina problema u ispitanima tri dobnog uzorka (Tablica 2.) su vrlo slične - tri najistaknutije skupine problema su “briga za budućnost”, “nedostatak društvenih sadržaja” i “problemi vezani uz školovanje”, a najmanje je istaknuta skupina problema “nezadovoljstvo odnosima sa vršnjacima”.

Legenda: M - prosječna procjena izraženosti skupine problema

SKUPINA PROBLEMA	OSNOVNOŠKOLCI		SREDNJOŠKOLCI		STUDENTI	
	RANG	M	RANG	M	RANG	M
Briga za budućnost	2	2.11	1	2.63	1	2.71
Nedostatak društvenih sadržaja	1	2.29	2	2.46	3	2.33
Problemi vezani uz školovanje	3	2.05	3	2.36	2	2.43
Specifični problemi lokalne zajednice	4	1.92	4	2.07	4	2.30
Nemogućnost osamostaljenja	6	1.69	5	1.90	5	2.05
Nezadovoljstvo samim sobom	7	1.69	6	1.77	6	1.73
Problemi u intimnim odnosima	5	1.71	8	1.71	7	1.64
Egzistencijalna kriza	8	1.59	7	1.72	8	1.63
Problemi vezani uz ovisnosti	10	1.44	9	1.69	9	1.62
Problemi odnosa u obitelji	9	1.58	10	1.63	10	1.54
Nezadovoljstvo odnosima s vršnjacima	11	1.29	11	1.23	11	1.24

Tablica 2. Redoslijed izraženosti problema s obzirom na dob

Najistaknutija skupina problema na cjelokupnom uzorku je “briga za budućnost”. To se može objasniti lošom socioekonomskom situacijom i visokom stopom nezaposlenosti u cijeloj državi koja izravno ugrožava egzistenciju velikog dijela stanovništva i time potiskuje sve ostale probleme u drugi plan. Najistaknutijom se pokazala čestica “*Brine me buduće zaposlenje*” ($M_{\text{osnovnoškolci}}=2.71$, $M_{\text{srednjoškolci}}=3.28$, $M_{\text{studenti}}=3.32$). U tabličnom se prikazu može uočiti da važnost ove skupine problema raste s porastom dobi - kod osnovnoškolaca ona je na (također visokom) drugom mjestu, dok je kod srednjoškolaca i studenata na prvom mjestu. Može se pretpostaviti da su osnovnoškolci nešto manje zaokupljeni brigom za budućnost zbog toga što je rješavanje egzistencijalnih problema u ovoj dobi još uvijek prvenstveno obaveza roditelja te zato što ih uključenost u školski sustav oslobađa odgovornosti samostalnog planiranja vlastite budućnosti i daje im, barem u nekoj mjeri, dojam (privid) sigurne i jasno strukturirane budućnosti, ali visok rang (2.) ove skupine problema pokazuje da ni u ovako ranoj dobi mladi u Republici Hrvatskoj niti su pošteđeni brige, niti su nesvjesni neizvjesnosti vlastite budućnosti.

Na drugom je mjestu u cjelokupnom uzorku skupina problema “nedostatak društvenih sadržaja”. Najistaknutijima su se pokazale čestice “*Nedostaju mi mjesta namijenjena okupljanju isključivo mladih*” ($M_{\text{osnovnoškolci}}=2.69$, $M_{\text{srednjoškolci}}=2.74$, $M_{\text{studenti}}=2.57$) i “*Postoji premalo mjesta za večernje izlaske*” ($M_{\text{osnovnoškolci}}=2.58$, $M_{\text{srednjoškolci}}=2.83$, $M_{\text{studenti}}=2.54$). To pokazuje da su mladi nezadovoljni brojem i raznovrsnošću sadržaja namijenjenih društvenim okupljanjima, koja su u njihovoj dobi vrlo važna. Slični rezultati dobiveni su i u IDIS-ovom istraživanju mladih (Ilišin i Radin, 2002.)² koji pokazuju da je posjećivanje kafića i diskoteka najrašireniji obrazac provođenja slobodnog vremena u populaciji mladih. Naime, čak 58% mladih anketiranih u tom istraživanju izjavljuje da slobodno vrijeme često provodi u kavanama i kafićima, a 33,5% često izlazi u diskoteke.

“Problemi vezani uz školovanje” su u osnovnoškolskom i srednjoškolskom uzorku na trećem mjestu, a u studentskom uzorku na drugom mjestu. Najistaknutije čestice u osnovnoškolskom i u srednjoškolskom uzorku su “*Nemam volje za učenjem*” ($M_{\text{osnovnoškolci}}=2.60$, $M_{\text{srednjoškolci}}=2.98$) i “*Nastavnici ne tretiraju sve učenike jednako*”, ($M_{\text{osnovnoškolci}}=2.56$, $M_{\text{srednjoškolci}}=3.28$), a u studentskom uzorku to su “*Na fakultetu stječemo premalo praktičnih znanja*”, ($M_{\text{studenti}}=3.02$) i, analogno osnovnoškolcima i srednjoškolcima, “*Profesori nejednako tretiraju različite studente*” ($M_{\text{studenti}}=2.99$). Općenito gledajući, velika izraženost ove skupine problema ukazuje na intenzivno nezadovoljstvo sadašnjim načinom organizacije školovanja, a može se pretpostaviti da porastu izraženosti ove skupine problema u studentskoj dobi pridonosi briga za budućnost, jer im je upravo školovanje trebalo osigurati rješavanje egzistencijalnih problema.

Ukratko, nalazi ovog istraživanja pokazuju da su, nasuprot uvriježenoj predodžbi koja u vrh ljestvice najvažnijih problema mladih redovito svrstava delinkvenciju i narkomaniju, najistaknutiji i daleko rašireniji problemi mladih briga za budućnost, nedostatak društvenih sadržaja i problemi vezani uz školovanje, a iz toga proizlazi da bi prioritetni cilj kvalitetno osmišljene politike prema mladima trebalo biti rješavanje upravo ovih skupina problema. Činjenica da se ovi problemi doimaju manje dramatičnima od problema narkomanije i delinkvencije redovito dovodi do pogrešnog zaključka da su oni i manje važni, a to vrlo često rezultira ignoriranjem potrebe za njihovim rješavanjem.

² Istraživanje “Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj” i istraživanje “Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj” Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (Ilišin i Radin, 2002.) su jedina dva temeljita i opsežna istraživanja mladih provedena na cjelokupnom teritoriju Republike Hrvatske u posljednjih deset godina.

IZRAŽENOST PROBLEMA S OBZIROM NA SPOL

Usporedba prosječnih procjena izraženosti pojedinih skupina problema kod ispitanica i kod ispitanika pokazala je da kod ispitanica postoji jasno izražena tendencija ka davanju viših procjena izraženosti problema. S druge strane, bez obzira na razliku u apsolutnoj veličini procjena, između poretka skupina problema prema njihovoj izraženosti kod djevojaka i kod mladića nema velikih razlika te oba poretka u načelu odgovaraju poretku skupina problema prema njihovoj izraženosti u cjelokupnom uzorku. Ukratko, najistaknutiji problemi su i kod djevojaka i kod mladića isti.

Različitost u apsolutnoj veličini procjena i sličnost u poretku procjena izraženosti pojedinih skupina problema na posredan način govore u prilog sklonosti žena ka jačem doživljavanju problema, jer pokazuje da razlike u doživljavanju problema između ispitanica i ispitanika nisu toliko kvalitativne, već su prvenstveno kvantitativne. Kao jedan od mogućih uzroka ove razlike mogao bi se navesti tradicionalni odgoj koji od djevojčica zahtijeva i potkrepljuje izražavanje (a time i doživljavanje) emocija, dok se dječacima često vrlo sustavno zabranjuje izražavanje/ doživljavanje emocija, jer se takav način ponašanja smatra neprikladnim za muški spol. Nadalje, od djevojčica se očekuje da preuzmu reaktivnu ulogu, tj. očekuje se da su spremne prilagoditi se drugima i odgovarati na ono što čine drugi, umjesto da nešto poduzmu same, te da su osjetljive na osjećaje drugih i spremne na pružanje podrške. S druge strane, dječacima je namijenjena proaktivna uloga, a ona podrazumijeva sklonost preuzimanju inicijative, neovisnost, samopouzdanost i odlučnost (Miljković i Rijavec, 1996.). Vidljivo je da kada je riječ o rješavanju problema veću djelotvornost omogućuje repertoar proaktivnih osobina. Kako je doživljaj intenziteta bilo kojeg problema u negativnoj korelaciji s percepcijom vjerojatnosti pronalazanja njegovog rješenja, moguće je da dječaci doživljavaju probleme manje izraženim zbog toga što su osposobljeniji za njihovo rješavanje. Međutim, ne smije se zanemariti niti mogućnost da su muškarci skloniji slabijem doživljavanju emocija uopće (dakle ne samo emocija vezanih uz probleme), odnosno, moguće je da razlog zbog kojeg muškarci “zaostaju” za ženama u jačini doživljavanja emocija naučena, odgojem usađena sklonost muškaraca ka potiskivanju emocija.

IZRAŽENOST PROBLEMA S OBZIROM NA OBRAZOVNO USMJERENJE

Statistički značajne razlike između (1) učenika stručnih ili obrtničkih škola, (2) učenika društvenih škola, (3) učenika prirodnih ili tehničkih škola i (4) učenika gimnazija utvrđene su u sljedećih osam skupina problema: “briga za budućnost”, “nedostatak društvenih sadržaja”, “problemi vezani uz školovanje”, “specifični problemi lokalne zajednice”, “nezadovoljstvo samim sobom”, “egzistencijalna kriza”, “problemi vezani uz ovisnosti” i “problemi odnosa u obitelji”.

Općenito govoreći, pokazalo se da su različite vrste problema najmanje izražene u gimnazijama, nešto su izraženije u društvenim školama, a najviše su zastupljene u prirodnim ili tehničkim školama te u stručnim ili obrtničkim školama. Moguće je da je ovakav poredak učenika različitih obrazovnih usmjerenja prouzročen nejednakom izloženošću pojedinim vrstama stresora. Primjerice, pokazalo se da su učenici gimnazija u povoljnijem položaju od učenika preostalih obrazovnih usmjerenja u pogledu zaposlenosti roditelja - oba su roditelja zaposlena kod 67% gimnazijalaca, 48% učenika društvenih srednjih škola, 40% učenika prirodnih ili tehničkih škola i svega 33% učenika stručnih ili obrtničkih škola. Osim toga,

učenici gimnazija puno češće namjeravaju upisati fakultet (namjeru upisa na fakultet izrazilo je 97% učenika gimnazija, 57% učenika društvenih srednjih škola, 47% učenika prirodnih ili tehničkih škola te 9% učenika stručnih ili obrtničkih škola), a studij u velikoj mjeri odgađa suočavanje s problemima povezanim sa osamostaljivanjem. No, valja spomenuti i mogućnost da su učenici gimnazija otporniji na stres. Naime, kako je strogost selekcije najveća u gimnazijama, može se pretpostaviti da je dobar školski uspjeh učenika gimnazija ujedno i pokazatelj njihove veće uspješnosti u suočavanju s problemima te u njihovom rješavanju.

Statistički značajne razlike između studenata društveno-humanističkih usmjerenja i studenata prirodno-tehničkih usmjerenja pronađene su u četiri skupine problema: "briga za budućnost", "problemi vezani uz školovanje", "problemi u intimnim odnosima" i "nezadovoljstvo odnosima s vršnjacima". Prve su dvije skupine problema izraženije kod studenata društveno-humanističkih usmjerenja, dok su druge dvije skupine problema izraženije kod studenata prirodno-tehničkih usmjerenja. Ukoliko se ima u vidu složenost i neizvjesnost pronalaženja zaposlenja u društveno-humanističkim zanimanjima te nešto manju složenost i neizvjesnost pronalaženja zaposlenja u prirodno-tehničkim zanimanjima, kao i razlike u prosječnoj razini dohodaka pripadnika ovih dviju skupina zanimanja, bjelodano je da su studenti društveno-humanističkih usmjerenja s pravom zabrinuti(ji) za svoju budućnost. Nadalje, moguće je da su studenti društveno-humanističkih usmjerenja nezadovoljniji svojim školovanjem upravo zbog toga što su svjesni da će se, kada je riječ o stjecanju materijalnog i društvenog statusa, učinkovitost znanja stečenih na studiju najvjerojatnije pokazati vrlo skromnom. Zajedničko obilježje dviju skupina problema koje su se pokazale istaknutijima kod studenata prirodno-tehničkih usmjerenja je vezanost uz bliske međuljudske odnose. Uzme li se u obzir opsežnost programa prirodno-tehničkih fakulteta, može se pretpostaviti da njihovi studenti posvećuju manje vremena stjecanju vještina potrebnih za ostvarivanje uspješnih međuljudskih odnosa.

IZRAŽENOST PROBLEMA S OBZIROM NA VELIČINU MJESTA

Hijerarhija problema s obzirom na njihovu izraženost i u malim mjestima i u srednjim gradovima i u velikim gradovima odgovara hijerarhiji problema na cjelokupnom uzorku te su tri najizraženija problema u svim kategorijama veličine mjesta "briga za budućnost", "nedostatak društvenih sadržaja" i "problemi vezani uz školovanje". Rangiranje malih mjesta, srednjih gradova i velikih gradova prema izraženosti pojedinih skupina problema pokazalo je da je njihova izraženost redovito najmanja u velikim gradovima, što je bilo i očekivano, dok su, s druge strane, prema izraženosti problema vodeći gradovi srednje veličine. Budući da je raspon dostupnih mogućnosti objektivno najmanji u malim mjestima, veći u srednjim gradovima i najveći u velikim gradovima, razumljivo je da su ispitanici iz velikih gradova zadovoljniji u odnosu na ispitanike iz srednjih gradova, te na ispitanike iz malih mjesta, ali je upitno što je uzrok tome da su najnezadovoljniji ispitanici iz srednjih gradova, a ne iz malih mjesta. Moguće je da je manja izraženost problema u malim mjestima rezultat onih obilježja života u malim mjestima koja egzistenciju njihovih stanovnika čine sigurnijom od egzistencije stanovnika gradova (i srednjih i velikih), a to su veća rodbinska i šira socijalna solidarnost te bavljenje poljoprivredom i stočarstvom. Na mogući uzrok veće izraženosti problema u gradovima srednje veličine ukazuje izjava jednog od sudionika fokus grupe provedene u Križevcima: "*Pitanje je jesu li Križevci prošli kritičnu točku s koje više nema povratka. Prije su tu bile tvrtke. Gradu treba industrija i ljudi koji bi održavali kakvu takvu kulturu u gradu. Gledaju da odu van jer ovdje ne vide nikakvu mogućnost. Zaposlenje, ogovaranje - nitko tu ne želi živjeti.*" (Bumber i sur., 2001.). Dakle, može se zaključiti da postoje indicije da je u ovom trenutku u Hrvatskoj

život najteži u srednjim gradovima, što bi se velikim dijelom moglo objasniti "(...) višestruko nepovoljnim posljedicama učestalog propadanja industrijskih pogona u manjim gradovima, a čiji je gospodarski i socijalni život uglavnom bio i izravno i neizravno organiziran i ovisan o jednom ili nekoliko takvih poduzeća." (Ilišin, 2001.). Osim toga, nezadovoljstvo stanovnika srednjih gradova može biti potencirano raskorakom između njihovog urbanog standarda i oskudnosti dostupnih im urbanih sadržaja. U prilog tim podacima govore i rezultati dobiveni primjenom "Upitnika vrijednosti" i "Upitnika percepcije realizacije vrijednosti"³, koji pokazuju da se srednji gradovi ističu i po najvećoj razlici između važnosti vrijednosti i očekivanja o njihovoj realizaciji, a ova se razlika također može tretirati kao indikator potencijalnih izvora problema.

IZRAŽENOST PROBLEMA S OBZIROM NA REGIONALNU PODJELU

Poredak skupina problema prema njihovoj izraženosti je u većini regija sličan i odgovara hijerarhiji izraženosti problema utvrđenoj u cjelokupnom uzorku te su tri najistaknutije skupine problema u svim regijama "briga za budućnost", "nedostatak društvenih sadržaja" i "problemi vezani uz školovanje".

U osnovnoškolskom su uzorku "vodeće" regije prema izraženosti problema Dalmacija i Zagreb, za njima slijede Slavonija, Primorje i Istra i Sjeverozapadna Hrvatska, dok je na posljednjem mjestu Središnja Hrvatska. Kako ispitanici iz Zagreba i Dalmacije najvećim dijelom prebivaju u velikim ($100\%_{\text{Zagreb}}$, $34\%_{\text{Dalmacija}}$) i srednjim gradovima ($28\%_{\text{Dalmacija}}$), dok ispitanici iz Središnje Hrvatske većinom dolaze iz malih mjesta (61%; preostalih 39% dolazi iz srednjih gradova), moguće je da utvrđena hijerarhija izraženosti problema rezultat posredujućeg utjecaja varijable veličine mjesta. Odnosno, moguće je da bolji uvid u različite životne stilove, manja konzervativnost odgoja i veća spremnost okoline da probleme prepozna i da se njima bavi (koja se očituje kroz prisutnost stručnog kadra u obrazovnim i socijalnim institucijama) u zagrebačkoj i dalmatinskoj regiji povećavaju vjerojatnost da će djeca poteškoće s kojima se susreću doživjeti i prepoznati kao probleme.

U srednjoškolskom je uzorku izraženost problema najveća u Slavoniji, za njom slijedi Sjeverozapadna Hrvatska, a nakon nje Središnja Hrvatska, Zagreb, Primorje i Istra i Dalmacija. Uzroke ovakve hijerarhije izraženosti problema s obzirom na regionalnu podjelu pokušali smo pronaći u nejednakoj zastupljenosti mjesta različite veličine, razlikama u izloženosti ratnim razaranjima te razlikama u prosječnom broju zaposlenih roditelja, no pokazalo se da se ispitanici iz Slavonije i ispitanici iz Dalmacije ne razlikuju niti po jednoj od navedenih varijabli.

Budući da smo u uputi studentskog upitnika propustili jasno definirati da li želimo da se odgovori ispitanika odnose na mjesto stanovanja ili na mjesto školovanja, ispitanici iz studentskog uzorka su izostavljeni iz analize rezultata s obzirom na regionalnu podjelu.

IZRAŽENOST PROBLEMA S OBZIROM NA ZAHVAĆENOST RATOM

Statistički značajne razlike između ispitanika iz područja koja su u toku Domovinskog rata bila okupirana, ispitanika iz područja koja su bila zahvaćena ratom (ali ne i okupirana) i ispitanika iz područja nezahvaćenih ratom utvrđene su u sljedećim skupinama problema: "specifični problemi lokalne zajednice", "problemi vezani uz školovanje", "nezadovoljstvo

³ Ovim se upitnikom ispitivalo u kojoj mjeri ispitanici očekuju ostvarenje pojedinih vrijednosti u narednih deset godina.

samim sobom”, “nezadovoljstvo odnosima s vršnjacima” i “problemi vezani uz ovisnosti”.

Specifični problemi lokalne zajednice su, kao što se moglo i očekivati, jasno povezani s količinom izloženosti ratnim razaranjima te je ova skupina problema najizraženija u okupiranim područjima, za njima slijede područja zahvaćena ratom, a na posljednjem su mjestu područja nezahvaćena ratom. Nezadovoljstvo odnosima s vršnjacima je najizraženije u okupiranim područjima, što se može objasniti time da mladi iz okupiranih područja zbog čestih promjena mjesta stanovanja i mjesta školovanja nisu imali priliku razviti stabilna i dugotrajna prijateljstva. S druge strane, mladi iz okupiranih područja su u usporedbi s mladima iz ratom nezahvaćenih područja manje zaokupljeni problemima vezanim uz školovanje, problemima vezanim uz ovisnosti i zadovoljniji su sami sobom, a to se također može objasniti specifičnostima životnog iskustva osoba koje su bile izložene ratnim stradanjima. Moguće je da osobe koje su prošle kroz izrazito traumatske situacije kao što su gubitak doma, bliskih osoba i slične pridaju manju važnost “svakodnevnim” problemima, dok se osobe čije životno iskustvo ne obuhvaća takve situacije u nedostatku velikih problema fokusiraju na male. Manja zastupljenost problema vezanih uz ovisnosti se može objasniti time što naponi usmjereni ka ponovnom uspostavljanju normalnih životnih uvjeta u područjima u kojima su ti uvjeti iznimno poremećeni istovremeno djeluju i kao vrlo učinkovita brana psihičkim stanjima poput osjećaja ispraznosti, letargije i apatije koja u velikoj mjeri pogoduju razvoju zloupotrebe i ovisnosti o psihoaktivnim tvarima.

ZAKLJUČAK

Nije potrebno posebno dokazivati da su mladi, koji su jedan od najproduktivnijih segmenata populacije i na čijem stvaralaštvu leži budućnost napretka (bilo kojeg) društva, *condicio sine qua non* opstanka i budućnosti svakog društva te da ni hrvatsko društvo u tom pogledu ne predstavlja nikakvu iznimku. Bolesna stanja nisu nikada stvaralačka (Frankl, 1998.) i stoga ne iznenađuje da je negativna povezanost psiholoških problema i kvalitete života, efikasnosti te ostvarivanja životnih uspjeha dokazana u gotovo svim istraživanjima koja su se bavila tom temom (Bezinović i sur., 1995.). Iz toga proizlazi da se rješavanjem problema mladih ujedno oslobađaju i potiču njihovi stvaralački potencijali, što znači da je osmišljavanje koncepcije i njoj odgovarajuće strategije uklanjanja i prevencije problema mladih od vitalnog značaja za daljnji razvoj Hrvatske.

Prvi i neizostavan korak u njihovom osmišljavanju je proučavanje i utvrđivanje vrste, intenziteta, hijerarhije i uzroka problema, što je bio jedan od glavnih ciljeva ovog istraživanja. Naime, učinkovita strategija rješavanja problema mladih može biti jedino i isključivo ona strategija čije su ishodište znanja, a ne (u nas uobičajenija) vjerovanja o njihovoj strukturi. Izuzetno važna i nimalo bezazlena posljedica pogrešne predodžbe o problemima mladih jest evidentno pogrešno usmjerena te stoga neučinkovita politika prema mladima. Nepoznavanje, nepriznavanje, previđanje ili naprosto ignoriranje prioriternih problema mladih dovodi do zanemarivanja potrebe za njihovim rješavanjem od strane nadležnih institucija, a zanemarivanje prioriternih problema ne može rezultirati ničim drugim osim njihovim daljnjim pogoršavanjem.

Najvećim ili nekim od najvećih problema mladih se često i neopravdano smatraju ponašanja koja su ekstremna i gledano u odnosu na ukupnu populaciju mladih razmjerno rijetka (kao što su to npr. delinkvencija ili narkomanija).⁴ Pri tome se previda da su ova ponašanja zapravo simptomi, odnosno previda se da ona predstavljaju *krajnji* izraz ili posljedicu drugih, dugotrajnijih, nagomilanih i mnogobrojnih problema. Iz toga proizlazi da je najdjelotvornija strategija borbe protiv delinkvencije ili narkomanije ona koja započinje puno prije no što se

takva ponašanja uopće pojave i koja je usmjerena na probleme koji im *prethode*, odnosno, nema nikakve dvojbe da samo preventivne i dugoročne strategije omogućuju da se ti problemi riješe, dok kurativne i kratkoročne strategije mogu poslužiti isključivo kao sredstvo njihovog eventualnog ublažavanja.

Nadalje, previđa se i to da su negativne pojave koje su tipične za mladu populaciju⁵ gotovo idealan indikator poremećenih odnosa u *cjelokupnom* društvu (Golub, 2000.). Naime, budući da su mladi, kod kojih je proces socijalizacije još uvijek u velikoj mjeri nedovršen, najprijemčiviji za utjecaje iz društvene okoline, upravo proučavanje mladih omogućuje najranije detektiranje promjena koje se zbivaju u danom društvu (Ilišin i Radin, 2002.). Razumijevanje patologije u nekom društvu daje dragocjene putokaze za razumijevanje cjelokupnog društva zbog toga što patologija nekog društva odražava njegovo *opće* stanje i razvoj (Akerkneht, 1972.).

Nalazi ovog istraživanja pokazuju da su mladi u većoj mjeri zaokupljeni problemima vezanim uz širu socijalnu okolinu (škola, društveni sadržaji, lokalna zajednica), u manjoj mjeri problemima vezanim uz same sebe (nezadovoljstvo samim sobom, egzistencijalna kriza) i u još manjoj mjeri problemima vezanim uz užu socijalnu okolinu (obitelj, vršnjaci, romantične veze). Ovakav se redoslijed problema podudara s definicijom problema kao onoga na što čovjek *ne može* reagirati svojim psihofizičkim sposobnostima (Kulić, 1986.), jer upravo problemi vezani uz školovanje, nedostatak društvenih sadržaja i lokalnu zajednicu pripadaju u kategoriju problema na koje mladi ni u kom slučaju ne mogu reagirati sami, bez pomoći nadležnih institucija. Iz toga proizlazi da te institucije moraju što prije osmisliti i provesti akcije specifično usmjerene na prioritetne probleme mladih i na taj im način pomoći u rješavanju problema koje oni ne mogu riješiti sami.

Nažalost, očigledno je da su problemi mladih u Hrvatskoj nedovoljno istraženi (već je sam broj istraživanja posvećenih mladima dovoljan dokaz ove tvrdnje), a potreba za njihovim rješavanjem u velikoj mjeri zanemarena, tj. više je no očigledno da su mladi u Hrvatskoj prepušteni sami sebi. Stoga se nadamo da će ovo istraživanje potaknuti daljnja, još opsežnija, još temeljitija i naposljetku (ali ni u kom slučaju najmanje važno) još bolje financirana istraživanja iste, odnosno njoj srodnih tema te da će i ovo istraživanje i istraživanja koja će uslijediti nakon njega u konačnici uspjeti ostvariti svoj krajnji cilj - **primjenu** u teorijski utemeljenim i na temelju egzaktnih podataka osmišljenim akcijama usmjerenim ka djelovanju na uzroke problema mladih. Nadamo se i da će takve akcije jasno definiranih ciljeva što prije zamijeniti trenutačno prevladavajući tip paušalno i arbitrarno aranžiranih akcija. Ovakve će se akcije sasvim sigurno pokazati višestruko korisnim, jer će omogućiti ne samo ublažavanje i rješavanje postojećih problema te spriječavanje njihovog daljnjeg pogoršavanja (kao i spriječavanje nastanka novih i još izraženijih problema), već i ostvarivanje svog konačnog i najvažnijeg cilja - oslobađanja i poticanja stvaralačkih potencijala mladih.

⁴ Kao ilustracija ove pojave mogu poslužiti odgovori ispitanika anketiranih u IDIS-ovom istraživanju "Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj" (Ilišin i Radin, 2002.) na pitanje "Koji su, po tvom mišljenju, najvažniji problemi mladih u našem društvu danas?". Analiza njihovih odgovora je pokazala da u javnoj predodžbi prioriteta problema mladih u Hrvatskoj odmah iza nezaposlenosti, koju najvažnijim problemom smatra 65% ispitanika, slijedi (kao što se moglo i očekivati) narkomanija, koju najvažnijim problemom smatra 51% ispitanika.

⁵ U ovu se vrstu pojava tradicionalno ubrajaju narkomanija i delinkvencija, a zanimljivo je da se u nju, ukoliko njihova pojavnost i opseg preraste neke uobičajene i prihvatljive okvire, s punim pravom mogu ubrojiti i namjere emigracije, kako realizirane, tako i nerealizirane (Golub, 2000.). Od 1900 mladih obuhvaćenih ovim istraživanjem namjeru emigracije ukoliko im se za to ukaže dobra prilika iskazalo je njih 51%, 15% je izjavilo da je vrlo vjerojatno da će emigrirati, 21% je navelo da nije razmišljalo o tome te da ne zna da li će emigrirati, dok je samo 12% izjavilo da nema namjeru otići. Prosudbu prihvatljivosti ovog nalaza prepuštamo čitateljicama i čitateljima ovog rada.

Literatura

- Akerkneht, E. H. (1972) "Paleopatologija". U: Kroeber, A.L. (ur.): *Antropologija danas*. Beograd: Vuk Karadžić. Str. 101-108.
- Bezinović, Petar, Martinac, Tamara, Pokrajac-Buljan, Alessandra, Smojver-Ažić, Sanja, Tkalčić, Mladenka, Živčić-Bečirević, Ivanka (1996) "Preliminarna analiza psiholoških poteškoća kod studenata Pedagoškoga fakulteta u Rijeci". *Godišnjak Zavoda za psihologiju 95/96*: 99-106
- Bumber, Željka, Burger, Tomana, Dawidowsky, Dunja, Kamenov, Željka, Turčinović, Tihana i Štefok, Ivana (2001) "Problemi i potrebe mladih - prikaz rezultata dobivenih provođenjem fokus grupa", *Diskrepancija* 2(4): 19-28
- Frankl, Viktor E. (1998) *Patnja zbog besmislena života*. Đakovo: Karitativni fond UPT
- Golub, Branka (2000) "Potencijalni (profesionalni i vanjski) egzodus mladih znanstvenika". U: Prpić, K. (ur.): *U potrazi za akterima znanstvenog i tehnološkog razvoja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Str. 129-170.
- Ilišin, Vlasta (2001) "Slobodno vrijeme". U: *Djeca i mediji - uloga medija u svakodnevnom životu djece*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Str. 91-117.
- Ilišin, Vlasta i Radin, Furio (ur.; 2002) *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
- Kamenov, Željka, Lugomer-Armano, Goranka i Ljubotina, Damir (ur.; 2002) *Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj - izvještaj s 11. Ljetne psihologijske škole* (u tisku)
- Kulić, Slavko (1986) "Znanje kao psihološko dobro", Ekonomski institut, Zagreb
- Locke, Edwin A. (1991) "The Motivation Sequence, the Motivation Hub, and the Motivation Core". U: *Organizational behavior and human decision processes* 50. Str. 288-299
- Miljković i Rijavec (1996) *Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja*. Zagreb: IEP

NEEDS AND PROBLEMS OF THE YOUTH IN CROATIA

(a review of the application of "Questionnaire of Problems")

Summary

Within the survey "Needs and Problems of the Youth" which was conducted during the 11th Summer School of Psychology on a stratified sample of young people in Croatia (n=1905), the "Questionnaire of Problems" was applied. The survey investigated the prominence of problems divided into 11 groups - (1) concern about future, (2) lack of social events and opportunities, (3) educational problems, (4) specific problems of local communities, (5) problems with gaining independence, (6) personal dissatisfaction, (7) problems with intimate relations, (8) existential crisis, (9) problems connected with addictions, (10) problems with family relations, and (11) dissatisfaction with peer relations. The sample presented the following three as the most prominent groups of problems: "concern about future", "lack of social events and options" and "educational problems". Although comparison of results with regard to age, sex, vocation, regional distribution and war experiences showed a variation in prominence of certain groups of problems, we found no evidence that the variables significantly affected the hierarchy of priority problems.

Keywords: *concern about future, the youth, lack of social events and opportunities, needs, problems, education*